

Asia Tekijänoikeus kansatieteelliseen aineistoon

Hakija Museovirasto

Annettu 17.02.2005

LAUSUNTOPYYNTÖ

Museovirasto (jäljempänä hakija) on 01.12.2004 saapuneella kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa kansatieteellisen aineiston tekijänoikeussuojasta. Lausuntopyynnön on laatinut Museoviraston puolesta Museoviraston erityisasiantuntija Johanna Kiesiläinen.

Tekijänoikeusneuvostolle esitetyt kysymykset

Hakija on esittänyt tekijänoikeusneuvostolle seuraavat kysymykset:

- 1) Saako jokin lausuntopyynnön liitteenä olevien esimerkkitapausten 1-4 puutietokannan oteteksteistä tai -kuvista suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n mukaisena teoksena?
- 2) Mikäli tekijänoikeusneuvosto katsoo jonkin esimerkkitapausten 1-4 kokonaisuudessaan tai niissä olevan yksittäisen elementin tekijänoikeuslain 1 §:n mukaiseksi teokseksi, hakija haluaisi tietää, voidaanko lainaukset julkaista puutietokannassa tekijänoikeuslain 12 §:n, ns. sitaattioikeuden, nojalla.

Lausuntopyynnössä tarkoitettu puutietokanta

Lausuntopyynnössä todetaan, että suomalainen puurakennusperinne on hyvin moni-ilmeistä ja siinä on paljon vaihtelua niin materiaalin valinnan kuin rakenteellisten yksityiskohtien ja tilajärjestelyjenkin osalta. Käytännön puurakentamisperinteen katoamisen myötä entistämisen- ja korjausmenetelmät yhdenmukaistuvat ja yksilölliset ominaispiirteet ovat vaarassa kadota. Kansatieteilijöiden keräämää aineistoa tästä rikkaasta puurakentamisperinteestä on kuitenkin säilynyt kahdessa arkistossa: Museoviraston keruuarkistossa ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistossa. Museoviraston keruuarkistosta on puutietokantaan viety tietoja vuosina 1958 - 1989 tehdyistä kyselyistä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston ns. Muurahaiset

-aineistossa on asuin- ja ulkorakennuksia koskevia kansatieteellisiä kertomuksia vuosilta 1887 – 1910.

Lausuntopyyntöön mukaan arkistoihin on pyritty saamaan aineistoa, joka on paikkakunnalle mahdollisimman yleispätevää, siis sellaista, jonka jokainen saman kunnan asukas kertoisi samalla tavalla. Kirjallisiin vastauksiin on liitetty myös toisinaan piirroksia. Piirrokset ovat tavanomaisia rakennuspiirustuksia vailla suurempaa omaperäisyyttä. Jotta tällaiseen aineiston (sisältäen kirjoitetut tekstit ja piirretyt kuvat) yleispätevään muotoon on päästy, on suoritettu yksityiskohtainen kysely. Teppo Korhonen, filosofian tohtori kansatieteessä sekä Helsingin ja Turun yliopiston dosentti, on arvostettu ja syvällisesti kansanrakentamiseen sekä muun aineellisen kansankulttuurin perinteeseen perehtynyt henkilö. Hänen näkemyksensä mukaan arkistoaineisto ei ole yksilöllistä, vaan se on tiivistetty käsittämään ainoastaan asiatietoa.

Vastaukset voidaan katsoa julkistetuiksi niiden saapuessa arkistoon, sillä kenellä tahansa on mahdollisuus tutustua tähän arkistoaineistoon.

Tavoitteena arkistoissa olevan puutietokannan kokoamisessa on ollut puurakentamisperinnettä koskevan tiedon siirtäminen helposti käsiteltävään muotoon. Puutietokannan sisältö on yksityiskohdittain jaoteltua tietoa, joka on tuotettu tulkitsemalla ja siteeraamalla kansanrakentajien vastauksia ja kirjoituksia arkistosta.

Vastaustekstien sisältö on jaoteltu neljään tietokokonaisuuteen: 1) puurakennusaine (tietoa eri puulajien valinnasta, ominaisuuksista ja käsittelystä rakennuskäyttöä varten), 2) rakennusosa, rakenne, rakennelma (rakennusosan tai rakenteen ominaisuudet, valmistus ja asennus), 3) rakennustyyppi, huonetila (rakennuksen tai huonetilan rakentaminen, ominaispiirteet ja yksityiskohdat) sekä 4) muut aiheet (rakentamiseen liittyvää muuta tietoa esim. rakennuksen paikan valintaan liittyvät tekijät). Puutietokanta sisältää siten noin 8.650 tietuetta, joista rakennusosien tai rakenteiden valmistusta on 5.743 kpl, rakennustyyppien tai huonetilojen kuvauksia 522 kpl, puurakennusaineen valintaa eri käyttöön 1.529 kpl ja muita aiheita 852 kpl.

Lausuntopyyntöissä tarkoitetut esimerkkitaupukset 1-4 kuuluvat kokonaisuuteen 2 ”rakennusosa, rakenne ja rakennelma”.

Tietokannassa käytetyssä aineistossa on tietoja noin lähes 1.600 vastaajalta, joiden kaikkien osoitetietojen ja mahdollisten kuolinvuosien selvittäminen suostumuksen pyytämistä varten useiden vuosikymmenien jälkeen olisi Museovirastolle liian työlästä. Puutietokannan luomiseen on jo nyt käytetty suuri määrä resursseja eli 8 henkilötyövuotta ja 5 kuukautta (sisältää määräaikaisten virkasuhdetyötä 5 vuotta 4 kuukautta, työllistämistuella tehtyä työtä 1 vuosi 3 kuukautta sekä korkeakoulu- ja muuta harjoittelua 1 vuosi 10 kuukautta). Museovirastoon vakituudessa

virkasuhteessa olevat virkamiehet ovat tehneet myös puutietokantaan liittyvää virkatyötä, jonka määrää ei ole tässä selvitetty. Puutietokantaan liittyvä työ on sisältänyt muun muassa tietokannan suunnittelua, aineiston kartoitusta ja kokoamista, puhtaaksikirjoitusta ja tietojen syöttämistä Acces -pohjaan. Opetusministeriö on tukenut hanketta vuosina 1998 – 1999 yhteensä 160.000 markalla. Puutietokannalla tulisi olemaan iso merkitys suomalaisen rakennusperinteen tutkimukselle ja sitä kautta myös sen säilymiselle. Keskeistä kulttuuriperinnön säilyttämisessä on yksityisten rakennusten omistajien valvotuneisuus. Museovirasto haluaisikin julkaista tulevaisuudessa puutietokannan tiedot omilla ulkoisilla verkkosivuillaan siten, että kuka tahansa voisi etsiä tietoa vaikkapa oman kunnan tai sen lähiseutujen rakentamistavoista tutkimus- tai korjaustyönsä tueksi. Tietokannan käyttäjä ei tulisi näkemään kyselyihin vastanneiden henkilötietoja.

Lausuntopyynnön liitteenä olevat esimerkkitapaukset

Hakija on toimittanut lausuntopyyntönsä liitteenä ne esimerkkitapaukset, joista se pyytää tekijänoikeusneuvoston lausuntoa. Tapaukset ovat seuraavanlaisia:

Esimerkki 1:

Ote puutietokannan ”rakennusosa, rakenne, rakennelma” - aihekokonaisuudesta

Esimerkki 1 on ote puutietokannasta.

Museovirasto on toteuttanut vuonna 1977 Karttulassa kyselyn, jossa vastaajille on esitetty muun muassa tuohikattojen rakentamista koskeva kysymys. Saatu vastaus (vastaukset) on tallennettu ko. tietokantaan. Esimerkkivastaus on kahden lyhyen lauseen mittainen.

Esimerkki 2:

Ote puutietokannan ”rakennusosa, rakenne, rakennelma” - aihekokonaisuudesta

Esimerkki 2 on ote puutietokannasta.

Tämä aineisto on tallennettu osin ko. tietokantaan.

Museovirasto on toteuttanut vuonna 1961 Perttelissä kyselyn, jonka aiheena on ollut tuohi- ja palkkikattojen rakentaminen. Saadut vastaukset, joihin sisältyy myös piirroksia, on osin tallennettu ko. tietokantaan. Tarkastelun perusteella vaikuttaa siltä, että yhteensä kahdeksan sivun aineistosta on sisällytetty tietokantaan yksi sivu.

Esimerkkivastausten pituus vaihtelee. Kyse on puhtaaksikirjoitetuista, tarkkasanaanaisista kirjallisista vastauksista ja piirroksista, jotka on lausuntopyynnön mukaan laatinut K. Aitamäki.

Vastauksista lyhin on kolmen sanan mittainen lause. Vastauksista pisimmät ovat yli yhden A4-sivun mittaisia (rivivälillä 1 kirjoitettuna). Ne sisältävät varsin persoonallisella ja ilmeikkäällä tavalla ilmaistuja kuvauksia siitä, millaisia kattoja on olemassa ja miten niitä on rakennettu. Valtaosa vastauksista on noin 15 - 20 rivin mittaisia, myös melko persoonallisella tavalla ilmaistuja, kuvaavia, lyhyitä selostuksia. Aineistoon sisältyvät piirustukset ovat yksinkertaisia, kynällä tehtyjä, pelkistettyjä selittäviä piirustuksia.

Esimerkki 3:

Ote puutietokannan ”rakennusosa, rakenne, rakennelma” -aihekokonaisuudesta

Esimerkki 3 on ote puutietokannasta.

Museovirasto on toteuttanut vuonna 1908 Isojoella tuohikattoja koskevan kyselyn. Saadut vastaukset on osin tallennettu ko. tietokantaan. Tarkastelun perusteella vaikuttaa siltä, että kolmen sivun mittaisesta aineistosta on sisällytetty tietokantaan kuuden rivin mittainen teksti.

Lausuntopyynnön mukaan puhtaaksikirjoitetut, tarkkasanaanaiset vastaukset vuodelta 1908 on aikoinaan laatinut Samuli Paulaharju.

Esimerkki sisältää erillisiä lyhyitä tekstejä, joiden otsikkona ovat esimerkiksi "Vesikatto" ja "Olkikatto". Kunkin otsikon alla on tekstiä, jonka pituus vaihtelee kolmesta rivistä noin puoleen A4-sivuun (rivivälillä 1 kirjoitettuna).

Esimerkki 4:

Ote puutietokannan ”rakennusosa, rakenne, rakennelma” -aihekokonaisuudesta

Esimerkki 4 on ote puutietokannasta.

Museovirasto on toteuttanut vuonna 1904 Säkylässä tuohi- ja malkakattoja koskevan kyselyn. Saadut vastaukset ja niihin liittyvät kuvat on osin tallennettu ko. tietokantaan. Tarkastelun perusteella vaikuttaa siltä, että seitsemäntoista sivun aineistosta on sisällytetty tietokantaan vajaan puolentoista sivun mittainen teksti.

Lausuntopyynnön mukaan puhtaaksikirjoitetut, tarkkasanaanaiset vastaukset sekä kuvat vuodelta 1904 on aikoinaan laatinut Frans Niemi.

Tämä esimerkkiaineisto on laajuudeltaan kaikkein laajin. Se on otsikoitu seuraavasti: "Kansatieteellinen kertomus asuinrakennuksista Säkylässä ja sen lähimmässä ympäristössä". Kertomuksessa selostetaan varsin persoonallisella tavalla muun muassa "rakennuksien suuntaa" ja "seinäin rakentamista". Kertomuksen pituus on 17 A4-sivua (rivivälillä 1 kirjoitettuna). Tietokantaan on sisällytetty tästä tekstiä kahden A4-sivun verran ja lisäksi kolme melko yksinkertaista, selittävää piirrosta kattohirsien asettelusta.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. TekijäL 1 § sisältää esimerkkiluettelon tekijänoikeussuojaa saavista teostyypeistä. Suojaa saavat esimerkiksi kaunokirjalliset sekä selittävät kirjalliset ja suulliset esitykset. Selittävät kirjalliset esitykset ovat siten yksi tekijänoikeussuojaa saavista teostyypeistä. Valokuvat saavat suojaa joko TekijäL 1 §:n (teosvalokuvat) tai TekijäL 49 a §:n säännöksen nojalla.

Tekijänoikeussuojaa saadakseen kirjallisen tai taiteellisen tuotteen on yllettävä teostasoon eli ylitettävä niin sanottu teoskynnys. Tällä tarkoitetaan sitä, että kirjallisen tai taiteellisen tuotteen tulee olla tekijänsä henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu vastaavaan työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Tekijänoikeussuojan edellytyksenä ei ole muita vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.

Tekijänoikeus suojaa vain teokselle annettua ilmenemismuotoa, ei asiasisältöä itsessään. Tekijänoikeus ei suojaa teoksessa esitettäviä ajatuksia, tutkimustyön tuloksia, teorioita, tieteellisiä löytöjä, toteamuksia tai teoksen sisältämiä tietoja tai teoksen aihetta. Kuka tahansa saa siten kirjoittaa kirjan tai tehdä esitelmän samasta aiheesta. Sanottu merkitsee myös sitä, että jos kirjallisen teoksen sisältö kostuu yleisesti tunnetuista teorioista ja opeista, vain ne teoksen osat, jotka on esitetty omaperäisellä ja yksilöllisellä tavalla ja yltyvät siten teostasoon, saavat tekijänoikeussuojaa.

TekijäL:n esitöissä on todettu teosharkinnasta mm. seuraavaa: "Minkäänlaisia vaatimuksia ei ole asetettu teoksen tarkoituksen suhteen. Kirjallinen samoin kuin taiteellinen teos voi sen vuoksi pääasiallisesti ja vieläpä kokonaan palvella puhtaasti käytännöllistä tarvetta joutumatta sen johdosta lain suojan ulkopuolelle. -- Ratkaisun teoskynnyksen ylittymisestä täytyy riippua olosuhteiden harkinnasta kussakin yksittäisessä tapauksessa ottaen huomioon, että luomuksen tulee ehdottomasti olla uusi ja omaperäinen." (Komiteanmietintö 1953:5: Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 44)

Tekijänoikeusneuvosto on aikaisemmassa lausuntokäytännössään katsonut tekijänoikeussuojaa saaviksi kirjallisiksi teoksiksi esimerkiksi koiran tarinakirjan (lausunto 1996:19), 48-sivuisen urheiluverotukseen liittyvän koulutusaineiston (lausunto 1996:18), kirkollisen synnintunnustustekstin (lausunto 2001:17) sekä 12 teksti- ja/tai kaaviosivua käsittävän asiakirjan, joka sisälsi yrityksen sukupolvenvaihdosmallin kuvauksen (lausunto 2001:11).

Tekijänoikeus syntyy suoraan lain nojalla teoksen luoneelle fyysiselle henkilölle tai henkilöille.

TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna. TekijäL 2 §:n 2 momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa.

TekijäL 2 §:n 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. Säännöksen mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Teos voidaan luoda myös useiden henkilöiden yhteistyönä. Tällainen useiden tekijöiden luovista panoksista muodostuva teos voi olla joko yhteisteos tai yhteenliitetty teos. Yhteisteoksesta säädetään TekijäL 6 §:ssä. Sen mukaan kahden tai useamman tekijän yhdessä luomaan teokseen, jossa tekijöiden osuudet eivät muodosta itsenäisiä teoksia, on tekijöillä tekijänoikeus yhteisesti. Kullakin heistä on kuitenkin valta vaatimusten esittämiseen oikeuden loukkauksen johdosta.

Yhteenliitetty teos on kyseessä silloin, kun tekijöiden panokset kokonaisuudesta ovat toisistaan erotettavissa. Tällöin kukin tekijöistä määrää muista riippumatta vain omasta osuudestaan. Esimerkkinä yhteenliitetystä teoksesta voidaan mainita kirja, jossa on sekä tekstiä että kuvitusta.

Kokoomateoksista säädetään TekijäL 5 §:ssä. Säännöksen mukaan sillä, joka yhdistämällä teoksia tai teosten osia on aikaansaanut kirjallisen tai taiteellisen kokoomateoksen, on siihen tekijänoikeus, mutta hänen oikeutensa ei rajoita oikeutta ensiksi mainittuihin teoksiin. Vaikka kokoomateoksen tekijällä on oikeus omaan teokseensa, hänellä ei ole siten oikeutta määrätä siihen sisältyvien teosten tai teosten osien käytöstä kokoomateoksesta erillään.

TekijäL 43 §:n mukaan tekijänoikeus on voimassa, kunnes tekijän kuolinvuodesta on kulunut 70 vuotta. Jos kyse on TekijäL 6 §:ssä tarkoitettusta teoksesta eli yhteisteoksesta, tekijänoikeus on voimassa, kunnes viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta on kulunut 70 vuotta.

Selittävien piirrosten tekijänoikeussuojasta

TekijäL 1 §:n 2 momentin mukaan selittävät piirrokset voivat saada tekijänoikeussuojaa kirjallisina teoksina.

Selittävien piirustusten tekijänoikeussuojaa on käsitelty TekijäL:n esitöissä. Esitöiden mukaan selittävää piirustusta suojataan kirjallisena teoksena sen vuoksi, että "lainsuojan on oltava saman siitä riippumatta, onko jonkin asian esittämistä varten käytetty kirjallista vai kuvallista ilmaisumuotoa" (Komi teammietintö 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 46).

Selittävät piirustukset voivat saada tekijänoikeussuojaa samoin edellytyksin kuin muutkin teokset, eli suojan edellytyksenä on, että selittävä piirros ylittää teostasoon eli on itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä luomistyön tulos.

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt selittävien piirustusten tekijänoikeussuojaa muun muassa lausunnoissaan 2002:4 ja 2004:2.

Lausunnossa 2002:4 oli kyse tyrnimarjan kasvuolosuhteita kuvaavan piirroksen suojasta. Tekijänoikeusneuvosto totesi lausunnossaan, että lausuntopyynnössä tarkoitettu tyrnin kasvupaikkaa kuvaava piirustus ei ilmentänyt teostasoon saavuttamiseen vaadittavaa itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä. Tekijänoikeusneuvosto perusteli lausuntoaan sillä, että tyrnipensaiden kasvuolosuhteita ei todennäköisesti edes oltaisi voitu kuvata toisin tyrniä käsittelevään tieteelliseen tekstiin liittyvällä piirustuksella tyrnipensaiden kasvupaikasta ja -olosuhteista ym. johtuen. Tekijän mahdollisuudet omaperäisen ja itsenäisen lopputuloksen luomiseen olivat siten varsin rajatut aiheen käsittelyä ohjaavien erityispiirteiden takia. Lausuntopyynnössä

tarkoitettu selittävä piirros jäi siten TekijäL 1 §:n 2 momentin mukaisen tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2004:2 oli kyse tekijänoikeudesta kameran tuotepiirroksiin, järjestelmäkartaan ja ohjekirjaan. Tekijänoikeusneuvosto totesi, että sille toimitetut digitaalikameran ohjekirjan piirrokset ja kameran järjestelmäkarta olivat selittäviä piirustuksia. Tekijänoikeusneuvosto totesi, että selittävät piirustukset voivat saada tekijänoikeussuojaa edellyttäen, että ne ovat itsenäisiä ja omaperäisiä eli yltyvät teostasoon. Jotta selittävien piirustukset yltyisivät teostasoon, niiden tulee olla ilmaisumuodoltaan sillä tavoin omaperäisiä, ettei kukaan muu asiantuntija voisi itsenäisesti päätyä esittämään samoja asioita muodoltaan samanlaisilla piirustuksilla.

Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto totesi, että sen käsityksen mukaan kameran tai kameran osien teknisiä tietoja ei juurikaan voida kuvata toisin kuin mitä sille toimitetuissa piirustuksissa oli tehty, kun tarkoituksena on ilmentää kameran ja sen eri osien rakennetta selittävällä teknisellä piirustuksella. Tällaisen piirustuksen tekijän mahdollisuudet omaperäisen ja itsenäisen lopputuloksen luomiseen ovat siten erittäin rajatut. Näillä perusteilla tekijänoikeusneuvosto katsoi, että lausuntopyynnössä tarkoitetut kameran ohjekirjan piirrokset ja kameran järjestelmäkarta eivät ilmentäneet sellaista itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä, jota tekijänoikeussuojan saamiseksi vaaditaan. Kyseiset piirustukset jäivät siten TekijäL 1 §:n mukaisen tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Sitaatiooikeudesta

Tekijän yksinoikeuteen on TekijäL:ssä säädetty rajoituksia esimerkiksi sitaatti- eli lainausoikeuden muodossa. Yleinen sitaatiooikeutta koskeva säännös on TekijäL 22 §:ssä, jonka mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. TekijäL 8 §:n 1 momentin mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se on luvallisesti eli tekijän suostumuksella saatettu yleisön saataviin.

TekijäL 22 §:ssä mainitun "hyvän tavan mukaisuuden" on selitetty tarkoittavan sitä, että lainaamisen tulee toteuttaa niin sanottu vetoamisfunktio. Oikeuskirjallisuudessa Kivimäki (Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait, s. 84) on todennut seuraavaa: "Tämä funktio sisältää oikeuden toisen henkilön teoksen toisintamiseen, arvostelemiseen tai edelleen kehittämiseen tarkoituksessa, joka on omiansa helpottamaan uuden teoksen valmistamista. Toisin sanoen siteerauksen tulee, ollakseen oikeutettu, olla apuna henkisessä luomistyössä."

Vuoden 1953 komiteanmietinnössä (s. 56) on todettu, että sallitun lainauksen laajuutta määriteltäessä olisi otettava huomioon sekä

lainauksen tarkoitus että lainatun osan ja koko teoksen laajuuden välinen suhde. Oikeuskirjallisuudessa Haarmann (Tekijänoikeus & lähioikeudet, 1999, s. 135) on katsonut, että tieteellisessä kirjallisuudessa voidaan sallia pitkiäkin sitaatteja. Vaikka sitaatin pituus on lyhyttä yleisempi ongelma, sitaatti voi periaatteessa olla myös liian lyhyt, jos lainattavasta teoksesta voi sitaatin välityksellä saada väärän käsityksen.

Sitaattien sallittu laajuus ja käyttötapa vaihtelevat suuresti eri teoslajeissa ja riippuen sitaatin käyttöyhteydestä. Pelkistä sitaateista koostuva työ ei täytä laillisen siteerauksen edellytyksenä olevaa vetoamisfunktiota. Sitaattioikeus on tarkoitettu ensisijaisesti henkisen luomistyön avuksi, ei keinoksi hyödyntää teoksia tai muita suojan kohteita uuden teoskokonaisuuden osatekijöinä.

Arvioitaessa sitaattioikeuden sallittavuutta ja rajoja on ensiksi tarkasteltava sitä, onko siteerauksen kohde suojattu teos. Jos kohde ei yllä teostasoon, sen käyttämisellä ei ole tekijänoikeudellisia rajoituksia. Tilanne on sama silloin, jos teoksen tekijänoikeudellinen suoja-aika on jo päättynyt. Jos kyseessä on teos, joka saa tekijänoikeussuojaa, kysymys siteeraamisoikeudesta tulee harkittavaksi edellä selostetun mukaisesti.

Tekijäl 11 §:n 2 momentin mukaan milloin teos toisinnetaan julkisesti Tekijäl 2 luvun rajoitussäännöksen nojalla - joihin rajoitussäännöksiin sitaattioikeuskin siis kuuluu - on lähde mainittava siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Saman pykälän 2. lauseen mukaan teosta ei myöskään saa tekijän suostumuksetta muuttaa enemmän kuin sallittu käyttäminen edellyttää. Tekijän nimen ja lähdeteoksen mainitseminen riippuu sekä alalla noudatettavasta hyvästä tavasta että lainauksen kohteena olevasta teoslajista.

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt sitaattioikeuden käyttämistä useissa lausunnoissaan, joista kirjallisten teosten siteeraamista ovat käsitelleet esimerkiksi lausunnot 1986:1 ja 1992:16.

Lausunnossaan 1986:1 tekijänoikeusneuvosto totesi, että lainauksen luvallisuutta on viime kädessä arvioitava lainauksen tarkoituksen mukaan. Koska kyseessä olleessa tapauksessa tarkoitus oli runon avulla esitellä suomen kieltä ja sen soveltumista ja käyttämistä runossa, koko runon lainaaminen kyseisessä tarkoituksessa ylitti sallitun lainausoikeuden rajat ja edellytti sen vuoksi tekijän tai hänen oikeudenhaltijoidensa suostumusta.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1992:16 oli kyse tapauksesta, jossa henkilö A oli kopioinut kirjoittamaansa kahdeksan ja puoli sivua pitkään artikkeliin kaksi sivua henkilö B:n kirjoittamasta kirjasta lupaa pyytämättä ja lähdettä mainitsematta. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kyseistä lainausta ei voitu perustaa sitaattioikeuden käyttämiseen. Tekijänoikeusneuvosto totesi, että sekä henkilö A että kustantaja, jonka

julkaisemassa kirjassa A:n artikkeli ilmestyi, olivat toimineet TekijäL 2 §:n ja 3 §:n vastaisesti.

Kuvien toisintaminen arvostelevissa ja tieteellisissä esityksissä

TekijäL 25 § sisältää taideteosten kuvien käyttämistä koskevan rajoitussäännöksen. TekijäL 25 § 1 momentin 1. kohdan mukaan julkistetuista taideteoksista saa ottaa tekstiin liittyviä kuvia arvostelevaan tai tieteelliseen esitykseen. Säännöksen soveltamisen edellytyksenä on siten, vastaavasti kuin TekijäL 22 §:n kohdalla, että teos on julkistettu.

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että TekijäL 25 §:ssä tarkoitettun esityksen aihepiiri voi olla mikä tahansa. Pääasia on, että esitys on arvosteleva tai tieteellinen. Kirjallisuudessa on lisäksi todettu, että tekstin on oltava esityksen pääasia ja että kuvat voivat olla vain tekstiin liittyviä. Jotta kuva olisi tekstiin liittyvä, täytyy sillä olla tietty yhteys tekstiin. Tällainen yhteys on olemassa esimerkiksi silloin, kun kuva selventää kirjallista esitystä. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus & lähioikeudet, Helsinki 1999, s. 145; Kivimäki, T.M.: Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait, Helsinki 1966, s. 145)

TekijäL 49 a §:ssä olevan viittauksen johdosta TekijäL 25 §:n säännöstä voidaan soveltaa myös TekijäL 49 a §:n nojalla suojattuihin valokuviiin. Valokuvia voidaan siten vastaavasti kuten taideteoksia sisällyttää arvosteleviin ja tieteellisiin esityksiin TekijäL 25 §:n 1 momentin 1. kohdan nojalla.

Edellä selostettua kuvasitaattisäännöstä on tulkittu esimerkiksi tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1987:17. Asiassa oli kyse siitä, että lapsille tarkoitettussa kalenterissa oli käytetty sarjakuvaruutuja, jotka olivat tekijänoikeudellisesti suojattuja teoksia. Sarjakuvaruutujen käyttö kalenterissa muodosti kalenterin koko kuvituksen. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että koska esitys (kalenteri), johon kuvat oli otettu, ei ollut tarkoitukseltaan arvosteleva eikä tieteellinen, kuvien käyttöä ei voitu perustaa edellä selostettuun säännökseen. Neuvosto totesi, että sarjakuvaruutujen selostetun kaltainen käyttö oli kappaleen valmistamista sarjakuvaruudusta ja edellytti tekijänoikeuden haltijoiden suostumuksen.

Eräitä tekijänoikeusneuvoston aikaisempia lausuntoja

Tekijänoikeusneuvosto on ottanut kantaa erilaisten aineistojen tallentamiseen tietokantoihin muun muassa lausunnoissaan 1991:16 ja 2000:13.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1991:16 oli kyse suunnitellusta tietokannasta, johon oli tarkoitus sisällyttää tutkimusten tiivistelmiä ja sisällysluetteloita.

Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto totesi, että kyseisen tekijänoikeudella suojatun aineiston tallentaminen tietokantaan on kappaleen valmistamista, joka kuuluu tekijän yksinoikeuden piiriin. Tekijällä on oikeus määrätä teoksen kappaleen valmistamisesta myös muutetussa muodossa.

Edelleen tekijänoikeusneuvosto totesi, että oikeudenhaltijan suostumus tarvitaan myös sisällysluettelon tallentamiseen, koska se saa tekijänoikeussuojaa teoksen osana. Sisällysluettelon itsenäinen tekijänoikeussuoja edellyttää kuitenkin, että se ylittää teoskynnyksen eli on itsenäinen ja omaperäinen henkisen luomistyön tulos.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2000:13 oli puolestaan kyse sisällysluettelojen digitoimisesta ja julkaisemisesta elektronisessa, yleisölle avoimessa tietokannassa. Hakija kysyi tekijänoikeusneuvostolta muun muassa, saadaanko aikakausjulkaisun sisällön kertovia sisällysluetteloja muuntaa digitaaliseen muotoon ja sijoittaa julkiseen tietokantaan ilman julkaisun tekijänoikeuden haltijoiden lupaa. Yksi sisällysluettelo kattoi yhden lehden yksittäisen numeron tai vuosikerran.

Tekijänoikeusneuvosto totesi lausunnossaan, että aikakausjulkaisua pidetään tekijänoikeudellisessa mielessä teoksena, jos se on itsenäinen ja omaperäinen henkisen luomistyön tulos. Tällainen aikakausjulkaisu saa tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:n nojalla. Neuvosto totesi, että sisällysluetteloita suojataan aikakausjulkaisujen osina. Teoksesta erotetun sisällysluettelon TekijäL 1 §:n mukainen suoja edellyttää kuitenkin, että sisällysluettelo itsessään ylittää teoskynnyksen, eli että se on henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos.

Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto totesi, että se, saako tietty sisällysluettelo TekijäL:n mukaista suojaa, on ratkaistava tapauskohtaisesti. Tekijänoikeusneuvosto ei esitetyn lausuntopyynnön perusteella voinut ottaa kantaa siihen, saavat sisällysluettelot yleensä suojaa TekijäL:n nojalla ja onko tekijänoikeuden haltijoiden lupa siten yleensä tarpeen sisällysluetteloitten sijoittamiseksi julkiseen tietokantaan.

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Vastaus kysymykseen 1:

Tekijänoikeusneuvosto toteaa aluksi, että saadakseen TekijäL 1 §:n mukaista tekijänoikeussuojaa kirjallisen tai taiteellisen tuotteen on yllettävä teostasoon eli ylitettävä niin sanottu teoskynnys. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että teoksessa käytettyä ilmaisumuotoa on voitava pitää niin itsenäisenä ja omaperäisenä, että kukaan muu ei vastaavaan työhön ryhtyessään olisi päätenyt muodoltaan samaan lopputulokseen.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että arvioitaessa jonkin kansatieteellisen aineiston tallentamista lausuntopyynnössä tarkoitettuun tietokantaan olennainen kysymys on, onko tallennettava aineisto TekijäL 1 §:n mukaisella tekijänoikeudella suojattua eli ylittääkö se teostasoon. Esimerkiksi jonkin haastattelun perusteella saatu vastaus, jossa selostetaan persoonallisella ja ilmeikkäällä tavalla esimerkiksi katonrakennusperinteitä tai -tapoja, voi kokonaisuudessaan ilmentää sellaista kertojansa itsenäistä ja omaperäistä panosta, että se voidaan katsoa TekijäL 1 §:n nojalla suojatuksi kirjalliseksi teokseksi.

Toisaalta jos jokin haastattelun perusteella saatu vastaus tai sen osa on erotettavissa kokonaisuudesta ja on ilmaisumuodoltaan hyvin lyhyt ja tavanomainen, on todennäköistä, ettei se yllä teostasoon ja jää siten TekijäL 1 §:n mukaisen suojan ulkopuolelle. Tällaista vastausta voidaan tekijänoikeussuojan estämättä vapaasti käyttää. Haastatteluvastausten osien on itsenäistä tekijänoikeussuojaa saadakseen ylitettävä teoskynnys siten kuin edellä on selostettu.

Tallennettaessa johonkin tietokantaan haastatteluvastauksia tai niihin liittyviä piirroksia niistä valmistetaan tällöin tekijänoikeudellisessa mielessä kappaleita. Kappaleen valmistaminen jostakin tekijänoikeussuojaa saavasta teoksesta kuuluu lähtökohtaisesti kyseisen suojatun aineiston tekijän tai tekijänoikeuden haltijan yksinoikeuden piiriin ja edellyttää siten luvan pyytämistä oikeudenhaltijalta, ellei tällainen toimi ole sallittu jonkin TekijäL 2 lukuun sisältyvän rajoitussäännöksen, kuten sitaattioikeutta koskevan TekijäL 22 §:n nojalla.

Tekijänoikeus ei aseta estettä haastatteluvastausten tallentamiseen tietokantaan myöskään silloin, kun aineisto on alun alkaen ollut tekijänoikeussuojan piirissä, mutta sen TekijäL 43 §:n mukainen suoja-aika (70 vuotta tekijän kuolinvuodesta) on päätenyt.

Samoin jos jokin haastatteluvastaus ja siihen sisältyvät elementit, kuten vaikkapa piirrokset, eivät yllä teostasoon, ne voidaan tallentaa tietokantaan TekijäL 1 §:n estämättä.

Jos jonkin suojatun aineiston käyttöön on saatu sen tekijän tai tekijänoikeuden haltijan lupa, TekijäL ei aseta estettä tällaisen aineiston käyttämiselle saadun luvan mukaisesti. Jos haastatettava henkilö on antanut luvan haastattelunsa käyttämiseen, saadaan haastatteluvastausta käyttää siten ja siihen tarkoitukseen kuin siitä on haastatellun henkilön kanssa sovittu. Sopimuksen ei tarvitse olla kirjallinen, vaan se voi olla myös suullinen tai ns. konkludenttinen sopimus, jossa henkilön voidaan olosuhteiden tms. perustella katsoa antaneen luvan teoksensa käyttämiseen.

Tekijänoikeusneuvosto on tutustunut sille toimitettuun esimerkkiaineistoon. Tätä aineistoa on kuvattu jo tarkemmin edellä.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että sille toimitettuun esimerkkiaineistoon sisältyvät piirrokset voidaan katsoa TekijäL 1 §:n 2 momentissa tarkoitetuiksi selittäväksi piirroksiksi. Tekijänoikeusneuvosto on tarkastellut näitä piirroksia ja toteaa, erityisesti viitaten aikaisempaan lausuntokäytäntöönsä, että mikään näistä piirroksista ei yllä selittävältä piirrokselta vaadittuun teostasoon. Piirrokset jäävät siten tekijänoikeussuojan ulkopuolelle eikä niiden tallentamiselle tietokantaan ole tekijänoikeudesta johtuvaa estettä.

Esimerkin 1 osalta tekijänoikeusneuvosto toteaa, että se ei yllä kirjalliselta teokselta vaadittavaan teostasoon eikä siten ole tekijänoikeussuojan piirissä.

Esimerkin 2 osalta tekijänoikeusneuvosto toteaa, että useimmat sille toimitetuista haastatteluvastauksista ovat siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne yltyvät teostasoon ja ovat siten TekijäL 1 §:n mukaisella tekijänoikeudella suojattuja. Hyvin lyhyet vastaukset eli erityisesti vastaukset numero 56 - 60, 65, 71, 72 ja 76 - 79 eivät yllä kirjalliselta teokselta vaadittavaan teostasoon eivätkä siten ole tekijänoikeussuojan piirissä.

Lausuntopyynnön esimerkkien 3 ja 4 osalta tekijänoikeusneuvosto toteaa, että on mahdollista ja melko todennäköistäkin, että aineistojen tekijänoikeudellinen suoja-aika on päättynyt. Aineistot on laadittu vuonna 1904 ja 1908. TekijäL 43 §:n mukainen suoja-aika on 70 vuotta tekijän kuolinvuodesta laskettuna. Esimerkkiaineistoista ei ilmene, onko niiden tekijä edelleen elossa tai mikä mahdollinen kuolinvuosi on. Nämä aineistot ovat kuitenkin niin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne yltyvät teostasoon ja ovat siten tekijänoikeussuojan piirissä olettaen, että niiden suoja-aika on voimassa.

Vastaus kysymykseen 2:

Tekijänoikeusneuvosto on kiinnittänyt huomiota siihen, että hakija kertoo tallentaneensa lausuntopyyntönsä tarkoitettuun tietokantaan vain osan haastatteluin saadusta aineistosta. Kyse voidaan siten katsoa olevan aineiston siteeraamisesta. Tapauksessa tulee arvioitavaksi, voidaanko aineiston osien tallentaminen tietokantaan katsoa sallituksi TekijäL 22 §:n sitaattioikeutta koskevan säännöksen nojalla.

Sitaattioikeuden nojalla saadaan lainata ainoastaan julkistettuja eli tekijän luvalla yleisön saataviin saatettuja teoksia. Siteeraamisen on tapahduttava hyvän tavan mukaisesti ja tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Siteeraamisen sallittavuutta arvioitaessa huomioon on otettava sekä lainauksen tarkoitus että lainatun osan ja koko teoksen laajuuden välinen suhde. Yleensä katsotaan, että tieteellisissä teksteissä voidaan käyttää pitkiäkin sitaatteja. Yleistä ohjetta siihen, kuinka pitkät sitaatit ovat sallittuja, ei voida antaa, vaan siteeraamisen laajuus ja hyväksyttävyyys on arvioitava kussakin tapauksessa erikseen.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa kuitenkin, että lausuntopyyntönsä kaltaisissa tilanteissa varsin laajaakin sitaattioikeuden käyttöä voidaan pitää hyväksyttävänä. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tieteellisissä teksteissä voidaan käyttää pitkiä sitaatteja erityisesti silloin, kun sitaatin kautta halutaan kuvata tietyn aikakauden terminologiaa, toimintatapoja tms.

Tekijänoikeusneuvosto on tutustunut sille toimitettuun aineistoon ja katsoo, että jos siteeraaminen toteutetaan siinä laajuudessa kuin lausuntopyyntönsä tapauksessa on tehty, sitaattien pituutta voidaan pitää hyväksyttävänä. Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan esimerkissä 2 yhteensä kahdeksan sivun aineistosta on otettu yhden sivun mittainen sitaatti, esimerkissä 3 kolmen sivun mittaisesta aineistosta on otettu kuuden rivin mittainen sitaatti ja esimerkissä 4 seitsemäntoista sivun aineistosta on otettu vajaan puolentoista sivun mittainen sitaatti.

Tekijänoikeusneuvosto huomauttaa kuitenkin, että pelkistä sitaateista koostuvaa työtä (sitaattikokoelma) ei yleensä pidetä hyväksyttävänä, vaan siteeraamisen on täytettävä ns. vetoamisfunktio, jota on selostettu tarkemmin edellä. Muiden teoksista otetut sitaatit eivät siten saa muodostaa uuden työn koko sisältöä tai olennaista sisältöä. Tekijänoikeusneuvostolla ei ole tietoa siitä, millainen lausuntopyyntönsä tarkoitettu tietokanta kokonaisuudessaan on ja onko siihen sisällytetty muutakin aineistoa kuin pelkkiä haastattelusitaatteja ym. Lisäksi on huomattava, että TekijäL 11 §:n 2 momentin mukaan tekijän nimi on mainittava sitaatin käyttämisen yhteydessä sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii.

Tässä yhteydessä tekijänoikeusneuvosto kiinnittää huomiota myös TekijäL 25 §:n sääntöön, joka koskee tieteellisten esitysten laatimista. TekijäL

25 §:n 1 momentin 1. kohdan mukaan julkistetuista taideteoksista saa ottaa tekstiin liittyviä kuvia arvostelevaan tai tieteelliseen esitykseen. TekijäL 49 a §:ssä olevan viittauksen mukaan kyseinen säännös koskee myös valokuvia. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että jos TekijäL 25 §:n 1 momentin 1. kohdan edellytykset kuvan käyttämiselle täyttyvät, oikeudenhaltijan lupaa taideteoksen kuvan tai TekijäL 49 a §:n nojalla suojatun valokuvan sisällyttämiseen esitykseen ei tarvita. Hakijan tarkoittama tietokanta voidaan tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan mitä todennäköisimmin katsoa sellaiseksi tieteelliseksi esitykseksi, jota TekijäL 25 §:n säännöksessä tarkoitetaan. Säännöstä voidaan soveltaa, jos tietokantaan on tarkoitus tallentaa TekijäL 25 §:ssä tarkoitettuja kuvia.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Hertta Hartikainen

Asia on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Katariina Sorvari, Satu Kangas, Kirsi-Marja Okkonen, Markku Uotila ja Martti Heikkilä.